

Ýbni Sina (Iokman hekim)

Ýbni sina

Amuderya'nın bir kolu yakýnlarýndaki Gurganc'ýn Þirazi gül bahçelerinde yahut Hariz ilinin öte kuytu gölgeliklerin yapayalnız biri dolayýrmýz. Binyýl kadar öncesi… Aksarýkýlý ciddi yüzü kara sakallýymýþ… elinde hep bir kitapla gezermiþ… ki sürekli kýpýrdayan dudaklarýndan belki sorular dökülerek: “Ben kimim? Ben neyim? Görevim nedir? Yolum nereye?”

Gelecek iki yýl sonrası dünyamýz, O'nun Bin'inci dođum yýldönümünü özellikle kutlayacaktır. Zira, batý bilim ve kiyi tanýr ve Kendini O'na borçlu sayar. Ya o zaman bize neler yapýlýr. Ýlde O, dođu bilginini dođum yýldönümü, derin bi sessizlik yahut göstermelik birkaç sözlemi geçip gider? Varsýn hala kimileri, adýndan, dilinden yerinden yurdundan dolayı, Türk mü? Arap mı? A>cem mi? Diye tartýpadursunlar… biz sadece üstünde bulunduđumuz bilim ve kültür yolunda kimin neleri söylediđine kulak verelim.

“Öteki bilgiler yanýnda týpda öđreniyor. Teorik bilgimi hastalar üzerindeki gözlemlerle bütünleptiriyordum. Böylece aralýk sürdürdüm. Geceleri de okumakla yazmakla uđrapýrdým. Bir ara aristoteles'in “metafizik”ini incelemeye baþladým. Bu kitabý belki kýrk kez okuduđum halde anlayamadým. Umutsuzluđa kapýldým. Bire mezattan salýk verilen başka kitabý satýn aldým. Bu Farabi'nin ayný konu üstüne yazdýđý “Mübadüttabia” adlý kitabýydý. Eve gelince hý okumaya baþladým. O ana kadar anlayamadýđým konuyu hemen kavradým.. ve secdeye kapanarak Tanrý'ya sükranlar sundum.

Pimdi bu sözlerin sahibi ibni sina'nın kýsacýk yaþam öyküsüne bir göz atalım. Kökeni Emvlana'dan önceki Belh þehrine dayanýr. Soyu þamanođullaryu devletinin þapkenti Buhara'ya yerleþmiþ varlýklý, memur bir ailede gelir. Öyle yetenekli bir çocuktur ki kur'an-ý 10 yaþýnda ezberler. Onyedisinde döneminin geç temel bilimlerini öđrenir ve kendisine “genç hekim” dedirtir.

Bir gün Emir mansur'un ođlu Nuh bin mansur hastalanýrç genç hekimi saraya çađýrýrlar. O da hastasýný þifa'ya kavuşturur. Böylece sarayýn saygýnlýđý yanýnda, sengin kitaplýđýný da kullanma hakknýný kazanýr tükenmez okuma, öđrenme araþtırma açlýđý içinde düþünmeye, yazmaya koyulur..

Batý kendisinin “ Avisenna” diye tanýr. “Týp Kanunu” adlý kitabýnýýüzyýllar boyunca sađlýk okullaryu elkitabý olarak okuturlar.

Sinanođlu, bilgeliđini “þifa” ve “ necat” ile hekimliđini “Týp kanunu” adlý eserile belirler. Son kitap beþ cilttir. Son cildi ilaçlara ayrýlmýþtır. Osmanlý Padibahý Sultan Mustafa III. 1766'da kitabýn Türkçeye çevrilmesini n ferman buyurmuþtur.

Emir'in ölümü üzerine hekim – fi,lozof Buhara'dan göçeder. Harizm ve Horasan illerinde dolayýr. Ýfitralara uđrar, yerli politik otoritelerle çatýþýr. Ayný zamanda gezmeyi, yeni yerler ve yeni þeyler görmeyi de sever. Dönemin büyük bilgini Reyhan El-Biruni ile birlikte çalyþýr. Ayrýca Ebu Muhammet Þirazi kendisini koruma kanatlarý altına alýr. Çetin ve karmaþýk konular tartýþýrlar. Þiirler okunur karþýlýklý…. Zaman yürür.

Burada küçük bir parantez açmakta yarar görülür. Bugün hazır bulduđumuz bilim kollarý acaba kendiliđinden mi olupmuþtur? El her bilim ve kültür kolunun yükselen yapýsý, yüzyýllarýn emeđiyle ve tek tek konulan tuđalardan meydana gelmiþtir. Hele ömrün yarýsýný kendini yetiþtirmekle, ötekisini meyvelerini vermekle geçiren bu bilgin irili, ufaklý biki yüzü apkýn eserde yazmýþtır. Þüphesiz olmasýnki bu sonuç kendinden öncekilerin attýđý temeller üstüne oturtulur. Çyleyse, bilime þüpheli soka Makedonyalı “ hoca“ Aristoteles tir. Sanki bin üçyüz yýl sonra “Ýlk Hoca” , Atina'daki “ Lise” adlý Açýkhava okulunun bahçelerinden O'nun yanýna þöyle seslenir: “ Duymayan insan hiçbir hiçbirþeyi bilmez. Ve anlayamaz. Akýl, gerçekte sayfalarýnda hiçbir þeyin yazýlý olmadýđý bir kitaba benzer…. Herkes caný isteyince düþünebilir; ama duyma kimsenin elinde deđildir. Duyabilmek için duyulan nesnenin var olmasý þarttır. Bir varlýđýn bozulmasý, başka bir varlýđýn üremi demektir…” ve dahasý “Mekan, nesneyle ayný zamanda vardýr. Zaman ise hareketin sayýsýdır. Demek ki varlýk, madde den biçime , güçten eyleme, varlýktan varlýđa durmadan gelir. Geçeklilikte düþünceler ve kavramlar, düþünce tikel (cüz”i) ve duyumsal nesnelere ayrýlamazlar”. Yine O'nu dinlersek, Ancak genel'in bilimi olur. Güç halindeyken bilim Genel'e, eylem halindeyken Tikel'e yönelir…. v.b.”

Bu sözleri duyan þinođlu, “biþgiler önce tasarým ile baþlar ve sonra kýyas ile deđerlenir.” Der ki modern mantýkta aþama sayýlýr. Ardýndan felsefe konularýna geçer. Týpký hocasý gibi felsefeyi þu ikli ana bölüme ayýrýr:

- kuramsal hizmet: metafizik, dođa felsefesi ile mateatiđe dayanan koularyu içine alýr.

- Ameli hikmet:

a) Siyaset veya medeni hikmet.

b) Ev hikmeti veya ekonomi,

c) Ahlaki hikmet,

gibi eylemli 3 dala daha ayrýlýr.

Bu iki bölümdeki bilginin, akýl ilkeleri ve mantýk kurallary süzgecinden geçmiþ olmasý gerekir ki bir senteze varýlabilsin. Burada mantýk, Aristoteles'in armaðaný “formel, biçimsel, sùri” diye adlandýrylan doðru düþünme yoludur. Doðu”nun filozofu da kýlavuzlary gibi toplumdan bireye doðru bir gidip yolu izler. Çalýmalarýnýn geniþ bir anlamýný din ile felsefeyi baðdaþtırmaya ayýryr. O”na göre din felsefesinin dört ana konusu vardýr:

- Yaradýlýp: Tanry yaratýcý “halik, yaratýlmýþ evren ise “maluk” tur. Yine Tanry, “ ilk sebep” baþlangýcý, amacýn sonu ve zorunlu varlýktýr. Tek tanrydan ilk çýkan varlýk akýl olmuþtur. Tanry, yani yüce akýl yalnız tümel genel geçerliði olan deðiþmez ilkeleri bilir. Ama ayrıntýlarla ilgilenmez.

- Ahiret: Ruhlarýn, ilk kaynađý olan sonsuzluða uzantýsýdýr. Tüm ruhlar, geldikleri ilk tanrysal öze dönerler. Bu dönüp olayýnýn ölüm” dür.

- Peygamberlik: Tanry, insanlary yarattý ve onlary özgür iradeyle donattý. Böylece iylik ve kötülük seçeneði irade yeteneðinden Özgür irade, tanrysal yardýmýn sonsuz bir kaynađýdýr. Yalnız tanrynýn elçileri özgür irade yanýnda üstün bir sezip gücüyle de Olaðanüstü kavram gücü, evrensel faal akýlla birleþerek “vahiy” lerini oluþturmuþlar.

- Tanry bilgisi: Tanry bilici ve görücüdür. Varlýđý kanýta sýðmayýp kendi kendini gerekli kýlar.

Halkýmýz arasýnda “Lokman Hekim” diye de anýlan eski doktor”un insaný deðiþik bir açıdan tanımlaması ilginçtir. “Uyanık Oðlu Diri” nin hayal, gazap ve þehvet üzerine yazdýđý bir öyküsü de vardýr.

Oysa “Uyanık Oðlu Diri” nin kimliði þöyledir:Baba adý: uyanık, yani varolan bir kökten gelir.

Kendi adý: Diri, yani akýl.

Ülkesi: Akýl dünyasýdýr.

Ýpte bu akýl yukardaki ilkel duygularý birer birer eleptirir. Onlara doðru olan “ölçü” yolunu gösterir.

Týp, fizik, astronomi, felsefe, müzik üstüne çepitli risaleleri vardýr. Eserlerini günün modsýna göre Arapça, pek azýný da Farsça Doðuda çöreklenen doðmatik bilim ve felsefe tortusu üstüne tam zamanýnda doðan bu yýldýz, sonradan yýllarca dünyamýzy aydýnlattý. Örneðin, eserlerindeki konularda sanki Ýskenderiye okulu ile Grek okulu, islamiyetin Buhara”sýnda bir araya gelmiþlerdir. Özellikle aklýn tanımlanmasý ve bölümlere ayrýlmasýnda ilk hocalary aristoteles ile Farabî den ayrýlýr. Kendine göre akly 5 çep

Yapamý fikirleri ve eserlerine kýsaca dokunup geçtiðimiz ibni Sina”ya göre bilimlerin sýnyfandýrylmasý þöyle olup, bilimlere maddeyle biçim baðlantýsý bakýmýndan üçe ayrýlýrlar:

- Doða Bilileri, maddesinden ayrýlmamýþ biçimleri içerir.

- Maddesinden ayrýlan formlaryn bilimleri metafizik, mantýk, ve yüksek bilimlere açýklar.

- Maddesinden ancak insan düþünçesinde (zihinsel) ayrýlan, bazen de maddesiyle birlikte olan biçimlerin bilimidir ki, matematik veya “Orta Bilimler” adýný alýrlar. Ýpte bu ortadakiler her iki bölüm arasýndaki baðlantýyy kurarlar.

Ýbn-i Sina hakkýnda yapýlacak yeni inceleme ve araþtırmalar, bu büyük Doðu Bilgin”inin önümüzdeki onyüzüncü doðum verimli bir hazýrlýkla girmemizi ve uluslar arasý bilim bayramlaryna katýlmamýzy da saðlayabilir.Hikayesi:Ailesi Belh'ten gelerek Buhara'ya yerleþmiþti. Ýbni Sinâ, babasý Abdullah, maliyeye ait bir görevle Afþan'dayken orada doðdu. Olaðanüstü bir zekâ sahibi olduðu için daha 10 yaþýndayken Kur”an-ý Kerim'i ezberledi. 18 yaþýnda çaðýnýn bütün ilimlerini öðrendi. 57 yaþýndayken Hemedan'da öldüðü zaman 150'den fazla eser býraktý. Eserleri Latince”ye ve Almanca”ya çevrilmiþ, týp, kimya ve felsefe alanýnda Avrupa”ya ýþık vermiþtir. Onu Latinler “Avicenna” adýyla anarlar ve eski Yunan bilgi ve felsefesinin aktarýcýsý olarak görürler.Ýbni Sinâ, daha çocukluðunda, çevresini hayrete düþüren bir zekâ ve hafýza örneði gösteren çaðýnýn bütün, ilimlerini öðrenmiþti. Gündüz ve gece okumakla vakit geçirir, mum ýþýđýnda saatlerce, çoðu zaman sabahlara kadar az uyurdu. Buhara Emiri Nuh Ýbni Mansur”u ađýr bir hastalýktan kurtardý ve bu yüzden de Samanoðullary sarayýnýn kütüphanesinde çalýpma iznini aldı. Bu sayede pek çok eseri elinin altýnda bulduðu için vaktini kitap okumak ve yazmakla geçirdi. Hükümdar öldüðü zaman o, henüz yirmi yaþýndaydý ve Buhârâ'dan ayrýlarak Harzem'e gitti: El-Bîrûni gibi büyük bir þöhret ve doða çalýþkanlýđýna, bilgisine deðer vermesi, kendisini yanýna kabul etmesi, beraber çalýpması, hakkýnda kýskançlýða yol açtı. Bu bile uðradý. Harzem'de barýnamayarak yeniden yollara düþtü. Þehirden þehre dolaþarak nihayet Hemedan'a kadar geldi ve orada kalmaya karar verdi. Ýbni Sinâ, çoðu fizik, astronomi ve felsefeyle ilgili olarak 150 civarýnda eser yazmýþtı. Farsça olan birkaçý bunlaryn hepsi Arapça'dýr. Çünkü o devirde ilim eserlerini Arap diliyle yazmak âdetti. Arapça'ya bu bakýmdan deðer verilirdi. Bilhassa týp ilmine dair araþtırmalary son derece orijinal ve doðrudur. Bu yüzden doðu ve batý hekimliðine kelimenin tam anlamıyla 600 yıl, hükmetmiþtir.

Eserleri Batý dillerine Latince yoluyla çevrilerek Avicenna diye þöhrete ulaþan Ýbni Sinâ, yanlýp olarak bir süre Avrupa'da Ýranlý ve filozof olarak tanýnmýþtır. Bunun da sebebi, eserlerini Türkçe yazmamýþ olmasýndandýr... Bununla beraber, batýlýlar da kendilerini Hâkim-i Týb, yani hekimlerin piri ve hükümdary olarak kabul etmiþlerdir. 16 yaþýndayken pratik hekimliðe baþlayan Ýbni Sinâ, resim, saray doktorluðu da yapmýþtır. Matematik, astronomi, geometri alanlarynda geniþ araþtırmalary vardýr. Ýbni Sinâ, týp araþtırmaları yaparken bazý hastalýklarýn bulaþmasýnda göze görünmeyen birtakým yaratýklarýn etkisi olduðunu, yani mikroplaryn varlýđýný bilinmeyen mahluklardan eserlerinde sýk sýk bahsetmiþtir. Mikroskobun henüz bilinmediði bir devirde böyle bir yargýya varmak çok ilginçtir.

Þifa adly eseri bir felsefe ansiklopedisidir. Diðer eserlerine gelince bunlar arasýnda en tanýnmýþ olanlaryndan: el-Kanun fi” Týb isimli kitabý tamamen bir týp ansiklopedisidir. Necât ve Ýþârât adly kitaplarý ve Aristo”nun felsefesini anlatan yirmi ciltli Kitâbü”l-Ýnsâf”ý baþta gelen eserlerindedir.Ýbni Sina kimya alanýnda da çalýptý ve önemli keþiflerde bulundu. Bu keþifler Berthelet, kimya ilminin bugünkü hale gelmesinde Ýbni Sina”nýn büyük yardımı olduðunu söyler.Bu çalýpmalary ve etkileri Ýbni Sina Doðu ve Batý kültürünü geliþtiren büyük bilginlerden biri oldu. Bütün bunlardan baþka Ýbni Sina çok güzel þiirler yazdı. Hatırlatmamýz lazým ki yazmýþ olduðu þiirler de vardýr. Ýbni Sina, 1037 tarihinde Hemedan”da mide hastalýđýndan öldü.

Ybn-i Sina'nın asıl büyüklüğü doktorluğundadır. Bifâ adındaki 18 ciltlik ansiklopedisi, ismine rağmen týptan çok matematiğe, metafizik, teoloji, ekonomi, siyaset ve musiki konularını içine alır. Onun týp baheseri, kısaca Kanûn diye bilinen el-Kanûn Fi't-Týb adlı büyük kitabıdır. Eser, fizyoloji, hýfzýssýhha, tedavi ve farmakoloji bahislerine ayrılmıştır. Konular dikkatle incelendiğinde Ybn-i Sina'nın bugünkü týp için bile geçerli olan pek çok ileri görüşleri bulunduğunu; mesela mikroskop olma halde, hastalıkların "mikrop" mefhumuna benzer yaratıklarca meydana getirildiğini sezebildiğini görürüz. Ybn-i Sina'nın Kanûn adlı eseri XII. yüzyılda Latince'ye çevrildi ve Batı týp aleminde bir patlama tesiri yaptı. Roma'nın Galen'i de, Er Razi'de ilimde eriptikleri tahtlarından indirildiler ve çağın Fransa'nın en meşhur týp fakülteleri olan Montpellier ve Lauvain Üniversiteleri'nin temel kitabı Kanûn oldu. Durum XVII. yüzyıl ortalarına kadar böyle devam etti ve Ybn-i Sina, 700 yıl Avrupa'nın týp hocası oldu. Altı yüzyıl önce Paris Týp Fakültesi'nin kütüphanesinde bulunan 9 ana kitabın en başında Ybn-i Sina'nın Kanûn'u yer almıştır. Bugün hala Paris Üniversitesi'nin týp fakültesi öğrencileri St. Germain Bulvarı yanındaki büyük konferans salonunda toplandıklarında iki kibinin duvara asılı büyük boy portresiyle karpılaşırlar. Bu iki portre, Ybn-i Sina ve er-Razi'ye aittir. "Büyünce hiçbir þehir beni içine almaz oldu. Deðer kazanınca beni alacak müþteri çýkmaz oldu." Ybn-i Sina